

חג השבועות בשביעית

עניינו של חג השבועות בשנה השביעית נדונים הן מבחינת ההלכה והן מבחינת ההגות. צדדי ההלכה נוגעים לעצם קביעתו של חג הקציר כשאין חריש וקציר, לחובת הבאת הבכורים ולמצות שתי הלחם. (ראה "לאור ההלכה" עמ' קכז ולהלן, לעיל: חגיגת הרגל בשמיטה ובפרשיותיה של השביעית פ' תבוא.) נקודות הפגישה וההעמקה של יום הבכורים, של חג מתן-תורה ושל מעמד הר-סיני עם ערכיה של השביעית מסתכמים בעניינה של תנופת בכורי קציר החיטים, של התאחדות מקבלי-התורה, ובהסברת הקשר שבין שמיטה להר סיני.

א) האחדות במתן-תורה ובשמיטה

אחדות ישראל היתה אחד המרכיבים הבסיסיים במתן תורה. כך דרשו במכילתא "כאן הושוו כולם לב אחד". ובמכדרשב"י: "ויחזן שם ישראל — חזניה אחת נתן בלבם [לשון יחיד, ולא: ויחזו שם] כדי שיאהבו זה את זה ויקבלו את התורה" (וע"ע תו"ש שמות פי"ט אות כ"ה).

בהבנת עניינה של האחדות כתנאי למתן-תורה עסקו גם במחשבת החסידות וגם במחשבת המוסר. כך כתב האדמו"ר בעל "בית-יעקב".

כשהשי"ת נחית מדרגא לדרגא ושוכן בין ישראל אז כולם ביחד באחדות וכו' אבל כשהשי"ת מוציא א"ע המה נפרדים ח"ו, כי כשהעולמות נפרדים זה מזה ומובדלים ועומדים מרחוק זה מזה, אז גם השי"ת עומד מרחוק ומצמצם השפעתו. כמו בכל אדם בפרט בלילה, שהאדם שוכב על מטתו והאברים נפרדים זה מזה והראש שוה עם שאר האברים, ע"כ לא נכנס בו הנשמה, וכשנתעורר ונעשה חבור בין כל האברים והולך בקומה זקופה, הראש למעלה, אז נותן בו גם השי"ת חלקו, היא הנשמה. כן כשהברואים באחדות נותן השי"ת ג"כ חלקו בתוכם, וזה היה הכנה למ"ת כמו שהם נעשו אחד והשפיעו זה לזה כש"נ "ויחזן שם ישראל נגד ההר", נתן להם הקב"ה חלקו — עשרת הדברות כי כל ישראל המה אברי דשכינתא. ולא יוכל שום בריה לומר על חבירו שום חסרון, כי אם יש בו חסרון הלוא הוא פוגם באברי דשכינתא רק אם ימצא ח"ו חסרון על חבירו, נמצא בשני תקונו. וזאת היא כל התורה כולה, ואהבת לרעך כמוך, ואידך פירושא הוא כדאיתא בגמרא (שבת ל"א) וכן הוא המידה בפרט, כעת זו המידה זורחת ועומדת בראשונה, וכעת זו המידה, אמנם ביחד המה כולם טובים, כמו שכל אדם צריך להיות בקי בכל התרי"ג מצוות, או בכל המסכתות, ובעת שהוא לומד רק מסכת אחת, וזאת המסכת עומדת אצלו כעת בראש, ובולטת גם על הלבוש החיצון, ואידך פירושא הוא וכו' אידך התורה פירושא ע"ז הפסוק ואהבת לרעך כמוך, אמנם התורה בחיך

קודמין כדאיתא בגמרא (ב"מ סב) עד שבא ר"ע וכו' באם אין לך אלא דבר אחד אז אתה קודם, אבל באם יש לך שני דברים, צריך אתה להנות גם לחברך, כי כל ישראל הם שורש אחד, וקודם בריאת העולם לא היו חייך קודמין, יען שכולם היו אחד. לזאת נאמר תומ"י "אנכי ד' אלקיך" בלשון יחיד ונכללו כולם כאחד¹ ("בית יעקב" שמות עמ' 226, וע"ע במה שכתב ב"ספר הזמנים" לשבועות עמ' ו. סא).

זיקה זו בין האחדות לבין מתן-תורה מתעמקת בהדגשה יתרה בעצרת של מתן-תורה. כך עולה מדברי בעל "שפת-אמת" שהתקשה כנראה בהבנת הכנוי "עצרת" (הנזכר בתורה לשמיני של סוכות ולשביעי של פסח) שהתייחד בפי חכמים ליום מתן-תורה².

חז"ל קראו לזה הזוג עצרת. היא כנופיא דכתיב מורשה קהילת יעקב שע"י התורה באים לאחדות. שיש לכל איש ישראל חלק בתורה. ומטעם זה הנפשות קרובים מצד אחדות השורש וכו' ולכן התורה משיבת נפש שהיא שורש נפשות בני"ו ואיתא "ואהבת לרעך כמוך, כלל גדול בתורה" שכפי האחדות הנמצא בישראל זהו אות לאור תורה שמאיר בהם. דכתיב אתה אחד ושמוך אחד וישראל גוי אחד בארץ, וז"ש בזה"ק קרב"ה ואורייתא וישראל כולו אחד. וזהו הרמז בהוא גר שאמר למדני תורה כשאני עומד על רגל אחד, ואמר ליה הלל דסני לך לחברך לא תעביד. כי האדם יש בו שינויים תמיד וא"א להיות על רגל אחד תמיד. רק בכלל ישראל יש זה האחדות דכתיב אני ד' לא שנית, והוא אחד האמת פ' אחד כשאין בו השתנות לעולם. ובכלל ישראל נמצא מזה האחדות כדמסיים הפסוק ואתם בני"ו לא כלייתם. ולכן כפי מה שמבטל אדם את עצמו אל כלל ישראל יכול להיות עומד על רגל אחד. כי בני"ו בכלל אין להם השתנות מצד הדבקות באחד האמת (שפת אמת) במדבר עמ' 52 וע"ע שם עמ' 53).

ע"פ הנחת יסוד זו מסתברת אף הלשון המיוחדת בה משתמש משה לתאר את מתן-תורה בספר דברים (ד' י').

כתיב הקהל לי את העם. כי עיקר הכנה לקבלת התורה הוא האחדות בבני"ו, וכן שמעתי מפי מו"ז כי הכנה לקבלת התורה היה ויחן שם כאיש אחד בלב אחד וכו'. בכל עת שבני"ו מתאספין כאחד מסייע להם זה הכח של יום הקהל

1. וראה עוד ב"באר משה" פ' יתרו עמ' תקכו שהשווה את אחדות ישראל לאחידות בספר-תורה. ובביאורי החסידות לש"ס, שבת ל"א כמה וכמה פירושים למאמרו של הלל.
2. ראה פסיקתא זוטרתא פ' פנחס. תול'ת דברים ט"ז אות מט. "המועדים בהלכה" עמ' שי, "עצרת" נ' צלניק עמ' 92.

שהיה בקבלת התורה, וזהו אל כל קהלכם — לדורות, וכ"כ מורשה קהילת יעקב. (שפ"א במדבר עמ' 40).

משנת בעל ה"שפת-אמת" על האחדות בקבלת התורה חזרה ונשנתה בפי בנו ובן בנו.

אאז"ל הגיד שבשבעות זמן אחדות בני, אל כל קהלכם וכו' לא פסק וגם אז היה בלב אחד כאיש אחד בלי תרעומת, וזה הדבר מתעורר בשבעות וכו' ויכול האחד להשפיע על השני וכו', ואולי הרמז שאמר ר' עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול [ביום מתן] תורה ("בית ישראל" במדבר עמ' יט. וע"ע במאמרי חב"ד "בשעה שהקדימו" תער"ב ח"א עמ' טו שבסגנון אופייני כתב דענין ההתחלקות [לגופות נפרדים] מה שאין דעותיהן שוות ה"ז מצד הכלים, דהרי מצד הנפשות כולם מתאימות, ובמ"ת היה בטול הכלים עד שנענשו כאיש אחד).

בצורה אופיינית לחשיבה הלמדנית-מוסרית נאמר ב"שיחות מוסר" לר' חיים שמואלביץ בעקבות הדגשת בעל "אור החיים".

התורה לא ליחידים נתנה אלא לכלל כולו, ו"כלל" אינו "כלל" אלא בשעה שכולם ננשים כאיש אחד בלב אחד, ואם לא כן אין זה "כלל", אלא פרטים הרבה (תשל"א עמ' כג. וע"ע שם עמ' עג. "תורת אברהם" עמ' 122. משנת ר' אהרן [קוטלר] ח"א עמ' קצג ו"העמק-דבר" שמות י"ט ב).

תחושת האחדות הלאומית של ישראל היא איפוא מאבני היסוד של חג השבועות. כיוצא בהדגשה זו מצינו אף בענינה של השמיטה על שתי משמעויותיה: שמיטת קרקעות ושמיטת כספים.

שמיטה היא מצד הכלל להיות כולם כאחד וכו' שתהיה יד כולם שוה וכל ישראל כאיש אחד חברים וכו' וע"כ תמצא שכל פרשיות השמיטה נאמרו בלשון יחיד וכו' ואייתא בזוה"ק שכ"מ שנאמר בלשון יחיד הוא מצד הכלל שהם כולם יחד כאיש אחד חברים וכמ"ש ויחן שם ישראל ואמרו ז"ל כאיש אחד בלב אחד ("שם משמואל" ויקרא עמ' שלה, וראה לעיל: האחדות בסוכות).

בכוון זה הלך אף בעל "שפת-אמת" שכתב בפרוש המדרש (ויק"ר ל"ג א') המתייחס אמנם לאסור הונאת דברים, אולם זיקתו לפרשת השמיטה עולה מהסמיכות בתורה ומרמזתו של השפ"א:

עיקר יתרון המדבר מבעל-החיים מה שיש להם צוותא זה לזה ע"י הדבור, והוא מכח הנפש, וצריכין לשמור זה הכח שלא ישתנה ע"י כוחות הגוף, כי מצד הנפש כל הנפשות יש להם שורש אחד, ולכן בהר סיני שנענשו בני אחדות אחת כמ"ש כאיש אחד בלב אחד, קבלו התורה כמ"ש מורשה קהילת יעקב וכו' ולכן נתן הש"י לבני מצות בעולם [שמיטה] שנה [שבועות] [99] [אסור הונאה] שיוכלו להשאיר בבחינת האחדות (שפ"א ויקרא 204 וע"ע שם עמ' 191, 192. לעיל

פרשיותיה של השביעית, ויחי).

נוסחת היסוד המצרפת את השמיטה להר סיני מקבלת מעתה משמעות חדשה. המכנה המשותף לשניהם – עקרון האחדות, שתוף זה מתלכד, מתעמק ומתאחד ברגל של מתן-תורה בשנה השביעית כ"שכל ישראל חברים"³. בני "קהלת יעקב" מתקבלים בלב אחד לקראת "תורה צוה לנו משה".

ב) שתי הלחם בשביעית

הדבר המייחד את חג השבועות בעבודת המקדש, ובגללו הוא זכה לשם: יום הבכורים, הוא הבאת שתי הלחם לתנופה בעזרה. בשרשיה של המצוה כתב בעל ספר ה"חנוך" ע"פ דרכו:

כדי שנתבונן מתוך המעשה את החסד הגדול שעושה השי"ת עם בריותיו לחדש להם שנה שנה תבואה למחיה וכו' לפי שהחטים למאכל אדם וע"כ ראוי להכניס בענין שהאדם נהנה וניזון מהם וכו' כי מתוך המעשה תתעורר מחשבת האדם (מצוה ערה, רעד).

בכיוון דומה עולים דברי הרמב"ן אלא שהוא הוסיף לרמוז על התוכן הפנימי. צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לד' כי חוקות קציר שמר לנו וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ וכו' והנה בחג השבועות שהוא יום מתן-תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת. (ויקרא כ"ג יד. אמנם הנצי"ב, בעקבות רמיזות חז"ל, מנחות ס"ב ע"א על סדרי התנופה, כוון את המבט לעתיד: "לפי הפשט עיקר שתי הלחם בא לרצות ולהביא ברכה בקציר". (העמק דבר ויקרא כ"ג יח).

התלות הזו, בין מ"ת ע"י התגלות שמימית לבין בכורי תבואת האדמה, מעמידה אותנו על הדיאלקטיקה הפנימית של חג הקציר. ביר"ט של עצרת בולטים ביותר הן המרכיבים החקלאיים-הארציים והן רוחניים-שמימיים. הרוחניות היא האצילית ביותר – ירידת תורה לעולם. הארציות היא ממשית ביותר. חג האביב בא על בשול התבואה, חג האסיף על איחסונה, ואילו הקציר יסודו במגע עם התבואה. הנעבד לשדה, עובד, אוכל ולן בשדה כדוגמת המסופר במגילת רות על בועז בעונת הקציר. אכן "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם"

3. חגיגה כ"ו ע"א וע"ע "ממעיני קדם". צ' קפלן עמ' 213. "שם-משמואל" ויגש עמ' שה ויחן – נשא חן בעיני חברו, תר"ש שמות י"ט אות כה.

(פסחים ס"ח ע"ב, "תפארת ישראל" ספכ"ה). הקטביות הזו היא שכיוונה את השמחה בדבר הענין הכפול המקופל בשתי הלחם.

כבר בזוהר הצביעו על היחס בין שני לוחות הברית התורה שנתנה בשבועות ונאמר בענינה "לכו לחמו בלחמי", לבין שתי הלחם (פ' אמור צ"ח ע"א וע"ע במה שהובא ב"עיונים בספר ויקרא" עמ' 352), וכנראה שבעקבות הדברים כתב בעל "עקדת יצחק".

באו שתי הלחם לרמוז אל הכנתם אל שתי תורות, תורה שבכתב ותושבע"פ (פ' אמור שער ס"ז פ"ד. עמ' קטז).

וכן "בלקוטי תורה" לאדמו"ר החבד"י (אמור ל"ז ע"ב)

שתי הלחם רומזות לתושב"כ ולתושבע"פ כמ"ש לכו לחמו בלחמי וכו' ובשבועות מניפין שתי בחינות הלחם למעלה במקורן ושרשן וכו' ושתי הלחם היינו מ"ע ומל"ת והם ג"כ תושב"כ ותושבע"פ, כי תושבע"פ הוא בבחינת ל"ת שרובה סיגים וגדרים (שם ל"ט ע"ד).

בעל "שפת-אמת" הרחיב את היריעה וכלל בשתי הלחם בחינות-כפולות נוספות.

רמז תנפת שתי הלחם שמרמזין לתורה שבכתב ושבע"פ, וכביכול יש עליה והתורמות להם בעבור בני"י (במדבר עמ' 29, 30, 36, 37, 39). בשבועות שתי הלחם — תפילין של יד ושל ראש, בחינת אדם ובהמה תושע ד', כי תפילין של יד הוא בחינת תורה שבע"פ, התעוררות אדם וזוכה אח"כ להשפעת הדעת מן השמים בחינת תורה שבכתב (במדבר עמ' 33 וע"ע "אש-דת" ח"ה עמ' תסט).

ושתי בחינות אלו [נעשה ונשמע] הם שתי הלחם שצריכין תנופה בחג הזה (במדבר 25, 46).

בשבועות יש ב' מיני התקרבות: לבות בני"י לשי"ת, והתקרבות המקום ב"ה לבני"י וזה שתי הלחם (במדבר עמ' 27, 28).

שמעתי מפי מו"ז ז"ל כי שתי הלחם רומזים לבחינת תורה ותפילה (שם עמ' 39) תורה הוא כח הפה שניתן לבני"י דכתיב אני וכו' מלמדך להועיל, ומי יוכל ללמד דעת כמו הקב"ה בכבודו ובעצמו כמ"ש במדרש תשא בפסוק מפיו דעת ותבונה שנתן לבנו מתוך פיו. וכח פיהן של ישראל בתפילה כדאיתא במדרש אין לך תפילה מתקבלת שאין בה מבני"י (שם עמ' 41).

שאו שערים ראשיכם, ובאמת שתי הלחם הם בחינות משה ואהרן והם פתחי

עולם (שם עמ' 44, 46). יש לחם משמים⁴ והוא התעוררות מחסד ד', ויש לחם מן הארץ והוא עמ' מעשים טובים מתחתונים, ושניהם צריכין תנופה לידע כי מ"מ חיות של מעשה תחתונים ג"כ רק מהשי"ת (שם עמ' 22, 42, 46, 51. וראה עוד על הברכה כמכנה משותף לשבת, למ"ת, ללחם הפנים, ולשתי הלחם, שפ"א שבועות תרס"ב).

מערכת זוגות זו: שני הלוחות, תושב"כ ותושבע"פ, תורה ותפילה, משה ואהרן, נעשה ונשמע, תש"י ותש"ר, לחם מן השמים ולחם מן הארץ, כל אלה מתיחסים מבחנית תכנם הפנימי לענינה של מצות הבאת שתי הלחם ביום הבכורים. כיוצא בדבר, העבודה המיוחדת בשבועות של תנופת הלחם בעזרה, הרמתו, העלאתו כלפי שמיא.

הקרבת שתי הלחם בשבועות של השביעית נדונה בתוספתא, בתלמודים, בראשונים ובאחרונים. (ראה "לאור ההלכה" עמ' קכח וב"כלי חמדה" פ' בהר פסקה ב' ובקו"א שם עמ' 278). אכן מבחינת מחשבת ההגות יש יחוד ללחם הבכורים בשנת השמיטה. (על מנהגים הנהוגים עד היום כזכרון לשתי הלחם כתב הרמ"א באו"ח ס' תצד סעיף ג' ושם במג"א.) שנה זו אין בה חריש וקציר, הרי שאין בה מקום לבקשה על הצלחת פרי האדמה, ומכל ענינם של שתי הלחם נותרה בעל כרחנו רק המשמעות הרוחנית.

השי"ת נתן לנבראים לחם מן הארץ [כדי] שיקחו לעצמם מפעולתם ד"מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי ביה"⁵ אבל במדבר זכו בני"י לקבל לחם משמים ג"כ בזכותם וירד להם המן. אך מצינו כי מעלת א"י גדולה מן המן, והוא שבא"י זכו לחבר ב' הלחם שאף שהיתה ע"י פעולתם, נתדבקו הם והארץ לקב"ה כמ"ש ושבתה הארץ שבת לד', והוא ענין רצוא ושוב. ואז יש יתרון ללחם מן הארץ יותר. זהו הנפת שתי הלחם להורות שע"י חבר השנים עולה גם לחם משמים יותר (שפ"א במדבר עמ' 24).

הברכה הגדולה שזכו בה בני"י היא ברכת היצירה העצמאית⁶ מכאן העמקה בהודאה הכלולה בניסוח: "לחם מן הארץ". כדי שלא נבוש בהיותנו סמוכים על שולחן אחר נתברכנו באפשרות להשתתף בהוצאת לחמנו מן הארץ, זו הנתונה

4. תהילים ק"ה מ: ולחם שמים ישיבעם, נחמיה ט' טו. וע"ע תו"ש שמות פט"ז אות פ על ברכת המן: המוציא לחם מן השמים ושם עמ' 345. וסדור "צלוחת דאברהם" ח"ב עמ' תסד.
5. ירושלמי ערלה פ"א ה"ג ושם הנוסח: דמאן דאכיל מן חבריה וכו' וב"פני משה": בוש הוא מלהסתכל בפניו וע"ע תוס' קידושין ל"ו ע"ב ד"ה כל מצוה.
6. השוה "דעת תבונות" לרמח"ל ס' יח ושם בעיונים (הוצאת שנת תשל"ג) ציין למקורות הבטוי "נהמא דכסופא" וראה לעיל שש"ה פ"ד עמ' 82 הערה 18. והשוה עוד ב"חכמת הקודש" עמ' תקמה: בזה יעשה הנברא את עצמו.

לבנ"א. לעומת זאת מי שנהנה ממתנת לחם שמים שהיא מתנת חנם משולל הוא מתחושת העצמאות. אכן לא כך היה חלקם של דור המדבר. גם אם זכו לירידת המן היה זה בזכות ולא רק בחסד.

נגד שתי בחינות אלו באו שתי הלחם; האחד – כנגד לחם משמים, והשני – כנגד לחם הארץ. למצוה זו זכו ישראל רק בבואם לארץ נושבת, "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה"⁷ נמצא שיתרה היא מעלתה של א"י שע"י עבודתה אפשר להניף ולהעלות את שתי הככרות לא רק את לחם הארץ אלא אף את לחם השמים. דוגמת הדבר, של העלאת גשמיים כלפי שמיא, מצא בעל שפ"א, בביטוי "ושבתה הארץ שבת לד" שמשמעות פעולתה של הארץ ושל יושביה עולה לגבוה. ולא זו בלבד, אלא שאגבה בא עלוי אף ללחם השני זה שהוא כנגד לחם שמים.

אמנם עצם הביטוי "ושבתה הארץ" צריך עיון. ענינו המנעות, "שב ואל תעשה" וכיצד הוא מבטא את ה"לחם מן הארץ", שהרי אין עבודה ואין הוצאה בשנה השביעית. לשאלה זו נזקק בעל שפ"א, בצורה אופיינית כארבע שנים אחר שכתב את הדברים הנ"ל: "אבל היא הנותנת ע"י שמבטל אדם כח עצמותו לכח הבורא ומבקש להיות נמשך אחר דרך התורה עי"ז מתגלה הנהגת הבורא וכו' הוא מסר את ההנהגה שלו ביד האדם, לכן האדם צריך להמליך עליו הבורא ועל כל העולם וכו', לעורר גם את הדומם להעלותו עד מקום ההשגחה שהוא בשרש כמ"ש ושבתה הארץ ממש" (פ' בהר תרל"ח).

לאחר שנפתרה הבעיה הטכנית מאלו גידולים היו החיטים שמהם אפו את שתי הלחם בשנה השביעית, הרי שאין לייחס להבאתם את רובם של העינים שנאמרו בהם. אין בהם לא מן התודה על העבר ולא מן הבקשה על העתיד שהרי "שדך לא תזרע" וממילא לא תקצור. לעומת זאת תכנים רוחניים כגון שתי התורות הרמוזות בשתי הלחם, מושגי התורה והתפילה וכו' מקבלים בשמיטה העמקה מיוחדת. שהרי דברים ק"ו, ומה בשש שנות עבודת האדמה כשלקציר החיטים יש משמעות ממשית ביותר אמרה תורה להניף, להרים, להעלות את הלחם מן הארץ – בשנה שכולה שבת לד' כמה עילוי אחר עילוי יבוא, הן לערכים המסומנים ב"לחם מן הארץ", והן לאלה הרמוזים בביטוי "לחם מן השמים".

7. בעיה היא דלא איפשטא על חיטין שירדו מן השמים, מנחות ס"ט ע"ב וראה שם ברש"י ובתוספות ובהגהות "הבונה" ב"עין-יעקב".

ג) השמיטה בהר סיני

הפתיחה לפרשת השביעית בתורה היא יחידאית; מודגשת בה התלות של שמיטת קרקעות במה שנאמר מסיני. את התמיהה נסח ר' עובדיה ספורנו.

הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום הציווי, זולת כאשר קרה חידוש אז באותו מקום (ויקרא כ"ה א').

שאלה זו שעמדו עליה מאז ימות חז"ל ועד ימינו קבלה את נסוחה המפורסם בתורת כהנים: "מה ענין שמיטה אצל הר סיני". התשובות לשאלה זו מתחלקות, מחד, לפן הפרשני הלכתי, ומאידך לבחינה ההגותית. על הצד הפרשני ראה לעיל "שבתה של השביעית" פרק ג'⁸ ואילו כאן עסקונו ביחסים הפנימיים המשותפים לענינה של השמיטה ולגילויים שבאו בהר סיני. אכן גם תשובת הספרא על יחודה של השמיטה, ועל הכללים והפרטים שבה, צריכה באור.

עדיין יש מקום לשאלתנו. למה לא לימד זה אלא במצוה זו בדיוק, ולא במצוה ראשונה או אחרונה ("אור החיים" ויקרא כ"ה א וראה לעיל: העיון בספר ויקרא בשנת השמיטה וב"מגלה עמוקות" פ' בהר).

בין התשובות לשאלה זו, תשובת בעל "אור החיים" עצמו:

לצד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב אשר אני נותן, דקדק בהר סיני לומר כי מחמת הר סיני (היינו מה שקבלו בו) היא שנגמרה המתנה שעל מנת תורה נתן ד' את הארץ.

בכוון אחר, כוללני, הלך בעל "חתם סופר" גם אם לא הזכיר את שאלת ר' חיים בן עטר:

כי עיקר שמיטה לידע כי לו הארץ, ובשעת קבלת תורה ועול מלכות שמים נאמר "והארץ נתן לבני אדם" א"כ מה עניין ליחס שמיטה להר סיני, אלא לומר כשם ששמיטה כללותיה שהוא תשמטנה ונטשתה, ופרטותיה שהוא ואכלו אביוני עמך, נאמרה מסיני, אע"פ שהוא מצוה שבין אדם לחברו, מצות גמילות חסד בעלמא, אפ"ה הוא מסיני, הכי נמי כל המצוות שבין אדם לחברו הוא מסיני⁹ ולא מצות אנשים מלומדה, אהבת רעים כמאמר האפיקורסים, אלא הכל משוער מהי"ת (חת"ס ויקרא הוצאת תשי"ט עמ' סז. וראה ב"לתורה ולמועדים" לרש"י זיון עמ' 167: יש בשמיטה משהו מיוחד המסמל את כל

8. וראה שם עמ' 49 הערה 2 על פתרון השאלה בהתייחס למושגי שבת בראשית ולעיל בפ' בה"ב על חידוש הברית בסיני עם מצות השמיטה.
9. השהו דברי הרע"ב ראש מסכת אבות ושם בתו"ט ובבאור הגר"א.

שבת ומועד בשביעית

המצוות כולן: בין אדם למקום, בין אדם לחברו, בין אדם לעצמו, וכשרצתה התורה לומר שכל המצוות נאמרו בסיני לקחה לדוגמה את השמיטה. וראה עוד ב"כתב סופר" שהדגיש את הצד החברתי, העזרה ההדדית כתוצאה מהשמיטה, ומכאן לכלל המקיף את התורה כולה – ואהבת לרעך כמוך ולסמיכות שבין שמיטה לסיני).

לעומת זאת הוזכרה בדברי ר' צדוק הכהן ב"פרי צדיק" ויקרא, שאלת בעל "אור החיים" אם כי בניסוח שלפנינו לא נזכר שמו:

צריך להבין מה נפקא-מיניה במה שלמדנו שנאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני, גם למה הוזכר לימוד זה אצל מצות שמיטה ולא אצל מצוה אחרת שנאמרה מסיני.

בתשובת השאלות פרס ר' צדוק יריעה רחבה על דרגות בגילוי התורה. נקודת המוצא – דרשתו של אותו גלילי על "אוריין תילתאי" (שבת פ"ח ע"א). רש"י ראה את השלישייה הזאת כ"תורה, נביאים, כתובים" אלא שר' צדוק הקשה על אוקימתא זו והציע פרוש אחר¹⁰.

אוריין תליתאי על התורה שנתנה בסיני, ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב. ואפשר שזה ג"כ בכלל דברי רש"י שהתורה שנתנה בסיני היתה דבר ד', ומה שנשנה באהל-מועד היה כמו שאר כל הנביאים שאמרו כה אמר ד', ששמענו מהשי"ת ואמרו לישראל. (רק בפרשיות מיוחדות כתוב "זה הדבר" שמוסיף משה רבנו על כל הנביאים שנתנבא בזה הדבר, והיינו שהן-הן הדברים היוצאים מפי השי"ת בדרך אמצעות פיו של משה רבנו, וההבדל הוא כי [ביחס] לדבר ד' כתיב "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם, כי אם עשה את אשר חפצתי" (ישעיה נ"ה יא) וכמו שאמרו במדרש (שהש"ר א': ישקני) בשעה ששמעו ישראל אנכי מפי הגבורה נתקע תלמוד תורה בלבם.) וע"ז מלמדנו שכל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני, בחינת דבר ד', ונשנו אח"כ באהל מועד שנשם כתיב וידבר ד' אל משה והם בגדר נבואה (וכן במצוה שהוזכרה בנביאים כתיב ג"כ וידבר כמו פרשת רוצחים ביהושע (יהושע כ' א: מכות י"א ע"א) "מפני שהן של תורה", והוא בחינת נבואה) ונשלשו בערבות מואב שזה משה מפי עצמו אמרן (כמ"ש מגילה ל"א ע"ב) אף שהיה דבר ד' מ"מ היה בגדר כתובים שהם נאמרו ברוח הקודש וזה כבר התחלה מתורה שבע"פ, שאף שהם דברי אלוקים חיים הם ברוח הקודש וכו'.

וכן התושבע"פ נחלקת ג"כ לאלה ג' המדרגות: א – מה שאומרים הלכה

10. וע"ע בתנחומא יתרו י' על שלישייה בתושבע"פ, וב"בן יהודיע" שבת פ"ח ולעיל שש"ה פ"ג סעיף 2. ראה להלן "פרי השביעית" עמ' 469.

למשה מסיני, ב – יש הלכות שהם כעין נבואה בלי שום טעם מפורש¹¹, ג – הוא התושבע"פ שהוא ברוה"ק בחינת כתובים, וז"ש רש"י אוריין תליתא, תורה, נביאים, כתובים, שכולל כל התושב"כ ותושבע"פ. ובא לימוד זה במצות שמיטה, מפני שמצות שמיטה וכו' היא כללא דאורייתא שהיא ההכרה שיש בורא עולם כמ"ש בזוהר תרי"ג מיני עצות נותנת התורה לאדם (ח"ב פ"ב ע"ב), ומה המה העצות – אך להרגיש האדה בלב מאמר אנכי ד' אלוקיך שהיא כללא דאורייתא, ללמד על המצוות כולם שנאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני ונשנו באהל-מועד ונשתלשו בערבות מואב (פ"צ ויקרא עמ' 186).

השמיטה היא איפוא מצוה המייצגת את הכלל התמציתי, המרוכז, וזוהי אף בחינת הגילוי בסיני, "שמיטה אצל סיני". החזרה באהל מועד היא מצוה "בגדר נבואה", וההשתלשות בערבות מואב היא בגדר תושבע"פ המתענפת, משתלשלת ומתפשטת, וכולן – על הכללים והפרטים – יסודן בסיני.

חלוקה זו – דרגת סיני, דרגת אהל-מועד ודרגת ערבות מואב, תואמת אף את מעלתם המשתנית של ישראל. במתן תורה, בסיני, נעשו "ישראל ממלכת כהנים כמו שיהיו לעתיד שנאמר "ואתם כהני ד' תקראו" (ישע' ס"א ו) שיהיו רק עבדי ד'", כיוצא בזה מה שדרשו חז"ל (ע"ז ה' ע"א) לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהם, "מכלל שהיה מתוקן הכל כמו שהיה קודם החטא, שלא נברא האדם אלא לשמש את קונו ולא יהיה לו שום עסק בעוה"ז" (פ"צ ויקרא 187).

הדרגה השניה לאחר מעלת סיני – אהל מועד, "אף שהיה כבר אחר הקלקול, מ"מ היה חלק משה רבנו, כל מ' שנה אכלו את המן, ולא נתנה תורה אלא לאוכלי מן". אמנם עמלם היה בלקט ובהכנה "וגם זה היו מדרגות, צדיקים ירד על פתח בתיהם, בינונים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו (יומא ע"ה ע"א) מי שהיתה אמונתם פחותה היתה טרחתם מרובה, אבל טורח קצת היה לכל אחד ללקוט, ואם היה משרע"ה נכנס לא"י היה נשאר כך לעולם, רק ראה השי"ת שאין (היה) מוכשר עדיין לזה".

הדרגה השלישית – "בערבות מואב קודם שנכנסו לא"י שהיה חלק יהושע, שאז התחיל כל אחד לעבוד, זה פונה לשדהו זה פונה לכרמו, אז התחיל משנה תורה שהיא התחלת תושבע"פ".

זוהו שמתמה, מה ענין שמיטה שענינה שיהיו ישראל פניין לעסוק בתורה ושיכירו כי לד' הארץ, אצל הר סיני שהיה אז על ארץ ישראל פניין רק לעבודת השי"ת, ולא היה אז מקום למצות שמיטה; רק בערבות מואב,

11. כמו שאמרו הלל בפסחים ס"ו, אם אינם נביאים, בני נביאים הם.

ולמד כאן [בפ' בהר] על מצוה זו שנאמרה ג"כ מסיני, שאז צפה השי"ת שאם יתקלקל מצבם מאשר היו [ויצאו למדרגת עבודת האדמה] יהיה להם שמיטה ויובל וכו' וע"ז כתבה התורה גם מצות שמיטה "בהר סיני" ללמדנו שאף שאז היו ישראל מוכשרין להיות חרות ממלאך-המות ומיצה"ר, והיה אז כמו שיהיה לעתיד "ועמדו זרים ורעו צאנכם" (ישעי' ס"א ה), ואם היה התקון האמיתי לא היה נצרך כלל לעבודה, רק היתה א"י מוציאה גלוסקאות כמו לעתיד (שבת ל' ע"ב) ומכל-מקום נאמרה בהר סיני מצות שמיטה "שש שנים תזרע שדך וכו'" שיוכל להיות שיקלקלו וכו' וכן יוכל להיות שישתקע ח"ר על שלא ישמור שמיטה ג"כ ויגרס החטא למכור מטלטלין ואח"כ שדותיו וביתו, וילוה בריבית וימכור עצמו ואף לגר ולנכרי ולע"ז כסדר הפרשיות (עין קדושין כ' ע"א, רש"י ויקרא כ"ו א) ומזה נלמד שכל התורה נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, שכל זמן שיש מציאות מרע בעולם נצרך לתרי"ג מיני העצות וכו' ונצרך למצות שמיטה ("פרי-צדיק" ויקרא שם. וב"מגלה עמוקות" וב"נחל קדומים" פ' בהר. וראה מעין הדברים ב"תפארת יהונתן" על התורה פ' בהר, ובשינוי סגנון ומינוח ב"ארץ חמדה" למלבי"ם פ' בהר: בשעה שעמדו ישראל על הר סיני – בכל ימות השנה היה בהם אז קדושת שביעית כמו לעתיד שיהיה יום שכולו שבת).

השאלה שנתנסחה לראשונה אצל בעל "אור החיים" חזרה אף אצל בעל "כלי

חמדה":

מדוע הזכירה התורה דוקא במצות שמיטה שנאמרה על הר סיני, היתה יכולה להזכיר כן במצוה אחרת שמוזכר כל הפרטים של המצות ולומר שנאמרו בהר סיני.

בתשובתו נשמעת נעימה אקטואלית:

תורת כהנים בא להורות לנו בזה יסוד ושרש התורה"ק. הנה יסוד ושרש התורה"ק שכל ישראל צריכין להאמין שזאת התורה"ק שנתנה לנו מסיני, אין בה שום השתנות בשום זמן ח"ו, וכמו שהקב"ה הנותנה הוא למעלה מהזמן והטבע, כן תורתו היא למעלה מהזמן ומהטבע ואיננה מוגבלת בזמן ובמקום וכו' והנה להורות זה נתנה התורה במדבר בארץ לא זדועה והיתה להם פרנסה לחם מן השמים, א"כ רוב דיני התורה לא היו נצרכים אז, כי מאחר שלא היו עוסקין במשא ומתן והיה הכל מוכן להם ממילא, לא היה שכיח בהם כל המשפטים, ואעפ"כ נאמר להם הכל בסיני, להורות זה שהתורה"ק היא לעולמי עולמים ולא לזמן ההוא דוקא. ולהורות יסוד הראשי והעיקרי הזה נזכר אצל מצות שמיטה שנאמר בהר סיני, דמצות שמיטה היתה רק בא"י אחר שבע שכבשו וחלקו, וכל דור המדבר לא היתה להם שייכות כלל במצוה זו ואעפ"כ נאמרו כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני, והורה הקב"ה להם הכל, שלא יאמרו ישראל שעתה בא"י שאין לנו מן, מאין יהיה לנו לאכול בשנה השביעית, ע"ז

אמר הקב"ה וצויתי את ברכתי, כיון שהיו מקיימי מצות התורה"ק ממילא יהיה להם ברכה והצלחה, כן כל המצות כולם וכו' הכל נאמר בסיני, ולא כמו שנוהגין בדורנו בעוה"ר שנפרץ בהרבה מקומות במו"מ, אונאה, מידות ומשקלות. ואם נשאל לאדם איך עובר מצות הקב"ה יענה מה אעשה אם אשא ואתן באמונה לא תהיה לי פרנסה. ובאמת זו כפירה בנצחיות התורה"ק, ואדרבה אם ילך בדרכי התורה הקדושה לא יצטרך לעמול כ"כ כי פרנסתו של אדם מזומנת ומזכנת לו, וכיון שבשמיטה שלח הקב"ה ברכה לכלל ישראל, כן היום וכו' וז"ו לומר שלא נוכל לחיות היום ע"פ דרכי התורה ומצוותיה (ויקרא עמ' 216).

נוסחת היסוד "שמיטה אצל הר סיני" – מבלי לשאול על יחודה משאר המצוות – זכתה להסברים באנפין רבים והם מתחלקים לכמה קבוצות: א) ההתבטלות (וההכנעה ב) הקיום והפרנסה ג) אדמת סיני והשמיטה ד) הכפיה והמודעה ה) אמונה והשגחה. (וראה עוד לעיל בפרק על האחדות במ"ת בשמיטה¹²).

א) ההתבטלות וההכנעה

ההצמדה שבין סיני לשמיטה נראתה לבעל חת"ס מוקשה, והוא יישב אותה בדרך הדרוש המוסרי.

בעל חובות הלבבות (שער עבודת האלוקים פ"ג) כתב שענין עבודת ד' הוא כניעה ושפלות לפניו ית"ש, והנה אין חילוק אצל עובד ד' אם ניתן כתר מלכות בראשו, או אם יתן בראשו אפר מקלה בתעניות כי הכל בעיניו לשם ד' כניעה ושפלות – [קבלת מרות] המצוות שהן נראות ככבוד ותפארת לעושיהם צדיק להזהר מאד לבלתי רוס לבבו כי אם יהא ענותן ושפל בך, ומשום כך הניח הקב"ה כל ההרים הגבוהים ונתן תורתו על סיני הנמוך מכולם (סוטה ה' ע"א) להורות מקבלי התורה כניעה ושפלות. אמנם מצות שמיטה ויובל שעניני המצוה בעצמה היא הכניעה בעצם, להשוות עצמו לעני וגר ולחיה ובהמה, ולהורות כי גרים ותושבים אנחנו עלי אדמה ולד' הארץ ומלואה, וא"כ מה ענינה אצל הר סיני?

קבלת המרות המונחת ביסוד כל המצוות מסומלת ע"י שפלותו של הר סיני ביחס להרים האחרים, ומכאן משמעות למתן תורה ומצוות מעל גבי הר זה. מעתה שכל ענינה של השמיטה היא הפקעת בעלותו של האדם והשלטת מרות

12. "מהלכים" בדרך פנימית-קבלית באו בפ' בהר אצל בעל "מגלה עמוקות", "פנים יפות", "בית-יעקב" לאיזבצ'אי.

שמים, הרי שאין מקום להדגשת שמיטה אצל הר סיני, כי בלאו הכי מושגת היא מטרת הכניעה ע"י עצם המצוה.

אלא להקיש אליה כל התורה כולה [כל פרטיה ודקדוקיה] שהכל היה בכניעה ושפלות (חת"ס על התורה (הוצאת תשל"ט) פ' בהר עמ' סז. דרשות חת"ס. ראה בכיוון דומה בדברי בעל "כתב סופר", ב"תולדות יעקב יוסף" פ' בהר, ב"עבודת ישראל" לאדמו"ר מקוזניץ, וב"נעם אלימלך" פ' בהר, וב"שם משמואל" ויקרא עמ' שלט מערכה מורכבת על כניעה וגבורה, ובספר "פרדס-יוסף" פ' בהר).

רעיון דומה העלה בעל "שפת-אמת" אלא שהניסוח הוא אופייני:

ענין השביתה היא בטול הטבע שקרבנו הש"י לפני הר סיני היינו שנתעלו בני"י להיות כמלאכים וכו' שיש בכח בני"י לצאת מן הטבע (היצרני) ובשמיטה היתה כל שנה שביתה שלא להיות טבועים תחת ההרגל והטבע רק לידע שכל עוה"ז הוא טפל ופרוזדור לטרקלין (שפ"א פ' בהר תרמ"ד).

עיקר מצות השמיטין והיובלות היא הביטול אליו ית' וכו' וזהו עצמו קיום היש – הביטול של היש, שזו הנחלה ע"י יובלות ושמיטין, שמבטלין הכל אל השרוש והאין, וכל קיום היש ע"י יובל ושמיטה שהוא הביטול (שם שנת תרמ"ה).

במינוח שונה במקצת, אלא שאף הוא אופייני כתב בעל "בית-ישראל"

בעקבות זקנו:

ושבתה הארץ שבת לד' ואין לאדם בה, ונעשה הפקר, ואיתא בגמרא אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמישים עצמו הפקר, הרמז לבטל עצמו לד"ת ולהניח לפעמים עסקי עוה"ז ולהדבק בתורה וע"ז נרמז ענין שמיטה וכו' דזוקא אצל הר סיני וכו' שעני"ז שמנתק עצמו קצת מעוה"ז נקנית לו התורה וכו' וידע שהכל בא ע"י עסק התורה ועבודת השם (בית-ישראל" פ' בהר, שנת תש"י, תשט"ז, תשי"ח).

ב) הקיום והפרנסה

הקושי הגדול הכרוך בקיום מצות השמיטה נתנסח כבר בתורה "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו" (ויקרא כ"ה ב). **מעצם** הצגת השאלה עולה הד מוכר מתלונה קדומה שהושמעה בראשית המסע במדבר "כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב" (שמות ט"ז ג).

אכן התשובה לשתי התלונות היא, ביסודה, אחת. המן הוא של מקבלי תורה ועליו היא פרנסתם "לא ניתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן בלבד, שלא היה להם צורך לא למלאכה ולא לסחורה. הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן היה

אוכל ושותה ומהיכן ללבוש ולכסות, הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן" (תנחומא בשלח כ'. וע"ע מכילתא בשלח ט"ז, וברש"י שמות ט"ז לב על בעיות הפרנסה בימי ירמיהו, והשוה קונטרס "קדושת-השבת" לר' צדוק מאמר ג'). ברכת הפרנסה השמימית היא אף סוף משמעות הייעוד המובטח לשומרי שביעית "וצויתי את ברכתי". מההשוואה בין ברכת השמיטה לבין הברכה שנתברכו בה דורשי התורה, עולה אוקימתא נוספת לשייכות של שמיטה להר שעליו נתנה התורה. כך כתב האדמו"ר בעל "ישמח משה":

הנה ניזונו ישראל במדבר במן, והיא השגחה גלויה. וראתה חזמתו ית' שיפסק המן בהיותם בארץ, או שאם יהיה תמידי גם הוא יתחשב לטבעי וכו' וזה טעם השמיטה דמורה לנו שמזון הזה מתבואת הארץ הוא ממש כמו המן, ולכך כמו במן "וביום השביעי שבת לא יהיו בו", ככה בשדה דוגמא לזה ובשנה השביעית לא יהיה בו וכו', ועפ"ז נראה לבאר מה שאמרו רז"ל לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן, דלכאורה תמוה דהמן נמשך ארבעים שנה והתורה לעד ולנצח נצחיים. אבל הענין הוא, מי שמשקיף בשכלו שגם עתה אוכל מן, משליך על ד' יהבו ויכול לעסוק בתורה וכו' דלכך נאמר כאן בהר סיני להורות דכמו המעמד הנבחר הוציאם מהטבע, הכי נמי ענין שמיטה ("ישמח משה" פ' בהר. וראה ב"מגלה עמוקות" פ' בהר, ב"אמרי שפר" לר' שלמה קלוגר, ובפרוש שד"ל פ' בהר).

בתוספת הסבר והטעמה באו דברי בעל "כלי חמדה":

במצות שמיטה הזכירה התורה הר סיני, דהנה באמת אמרו חז"ל לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן, והכוונה נראה דהנה עיקר נתינת התורה לישראל להורות שכל חיותם הכל היא בכח התורה, וחולת זאת אין להם חיות ועמדה כלל, וכל עמל אדם בפרנסה היא למותו, כי באמת בכח התורה משפיע השי"ת הכל וכו' וזו הכונה לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן, היינו כמו דבמן היו הכל רואים שאינו בא ע"י יגיעתם כלל, רק שע"י זכות קבלת התורה, הקב"ה ממטיר להם לחם מן השמים ומכין להם פרנסתם אף במדבר בארץ לא זרועה, כך צריך כל אדם להאמין שאף מה שהוא עוסק במו"מ אינו כרוז ועוצם ידו רק הכל מוכן ומזומן לו מהשי"ת וכו'. וערבים עלי דברי האדמו"ר מאלכסנדר שאמר לפרש מה שאמרו חז"ל בירושלמי אמונת זה סדר זרעים שאדם מאמין בחי העולמים זורע, ואמר שהכונה שעיקר אמונה צריך אדם להאמין במה שהוא סובר שהיא דרך הטבע, ואע"פ כן צריך להאמין שהכל בהשגחתו ית', וזה הפירוש שאדם מאמין בחי העולמים זורע, היינו אע"פ שזורע ויודע שטבע הארץ להצמיח ולהוציא פרות מ"מ צריך להאמין שהכל מהשי"ת ולזה היתה נתינת א"י לישראל, והנה זאת הראה הקב"ה למשה במצות שמיטה, דהנה במדבר ראו זאת עין בעין שחיים ומתפרנסים רק בכח התורה, אמנם

אח"כ כשבאו לא"י, וניתנה להם הארץ לזריעה ולקצירה יוכלו לדמות בנפשם שעתה חיותם היא ע"פ טבע כמו כל אומה"ע שזורעין וקוצרין. ולהורות להם שהם העם הנבחר מהקב"ה והם רק תחת השגחתו ית"ש צוה להם הקב"ה מצות שמיטה וכו' להורות להם שאנ"פ שעתה יתחילו לחרוש ולזרוע ולעסוק בעבודת האדמה, מ"מ הכל הוא ע"י כח התוה"ק וכו' דמיד בהר סיני כשנתן הקב"ה תורה לישראל נתן להם על יסוד זה (כ"ל חמדה" פ' בהר, וראה עוד שם שהסביר בדרך זו אף את מעמד "הקהל" כעין מעמד סיני זוטא הנסמך למחזור חדש של שש שנות עבודה. ונמצא שלכל שמיטה מוצמד הר סיני).

אכן עצם ההיקש בין סיני לשמיטה ביחס לתזונה ולפרנסה נרמז כבר בדברי בעל "שפת-אמת".

בני ישראל בקבלת התורה וכו' ניזונו מלחם שמה"ש אוכלין, כי באמת בזעת אפיך תאכל לחם היא הקללה לאחר החטא, ומקודם היה כל אכילת אדם מג"ע, וכמו"כ היו בני" מוכנים להיות בהר סיני, אך אחר החטא נשאר לבני" זמנים שמתעורר להם זה הכח הראשון, וכמו בש"ק שמבטלין מכל מלאכה ומוכנים רק לעבודת הש"י, לכן המזון ביום ש"ק הוא בקדושה וכו' ובשמיטין יובלות וכו' היו חוזרין למדרגה הראשונה שקבלו מהר סיני וכו' ולכן היה המזון שלהם ע"פ נס וכו' וכמו המן לחם מן השמים (שפת-אמת פ' בהר שנת תרמ"ו, וראה עוד לעיל פ' עקב, ובספר "תפארת-יחזקאל", ירושלים תש"מ פ' בהר).

על סמך כל האמור חזר האדמו"ר בעל "בית-ישראל" והדגיש את מרכיב הפרנסה שיהא בדרך התורה, כעקרון העולה מהצמדת סיני למצות השמיטה.

הר סיני — הרמז על התורה, וענין השמיטה לקבוע אמונה שהשי"ת מזמן הפרנסה, ואף שלא יעסקו בפרנסה, ג"כ יהיה להם ברכה (בית-ישראל פ' בהר תשי"ב). אם יאמרו מה נאכל כתיב וצויתי את ברכתי, וזה ג"כ על המקבל עול התורה, יתן לו השי"ת פרנסתו וגם פרנסתו תהא בדרך התורה ולא יזיק לו (שם שנת תשי"ג).

סמך שלא ידאג האדם ממה יתפרנס, כדאיתא במשנה (אבות פ"ג מ"ה) המקבל עליו עול תורה מעבירין וכו', וזה ענין הסמיכות לקבל עליו עול תורה ויסמוך בענין פרנסתו על השי"ת לא לחפש פעולות יתרות וכו' וכי תאמרו מה נאכל, אם ישאלו אז יהיה נצרך ברכה מיוחדת, ואם לא שואלים אז השי"ת יפרנס אותם, וזה שמביא המדרש (ויק"ר א') רואה שדרו ושתיק, שאם שותק בודאי יזמין לו הקב"ה פרנסתו (שם שנת תשי"ז, תש"כ, תשכ"א). שייכות שמיטה אצל הר סיני שאם יקבל האדם עול תורה לא יהיו לו טרדות בעניני פרנסה (שם שנת תשכ"ג וראה עוד ב"דברי-ישראל" לאדמו"ר ממוזיץ פ' בהר).

ג) אדמת סיני והשמיטה

למצוות השמיטה ולהר סיני יש מכנה משותף טכני ופשוט; שניהם קשורים לאדמה. עיקרה של השמיטה מתייחס למלאכות הקשורות לקרקע, ואף הגילויים המתייחסים להר-סיני באו על מצע אדמת ההר. מכאן העמיקו דברי ר' משה אלשיך על עצם האפשרות של קדושת העפר המשותפת לסיני ולאדמת א"י, במיוחד בשמיטה¹³.

הארץ תקנה קדושה בשנה השביעית כאשר האדם קונה נפש יתרה וקדושה ביום השבת ולבל יהיה הדבר כמו זר נחשב, ע"כ הזכיר להם סיני כי שם שרתה שכניה והיתה בו קדושה עד צוותו ית' כי כל הנוגע בהר מות יומת, יתנו אל לבם כי גם פה יהיה ד' עם הארץ כאשר היה עם סיני וכו', לכן אמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן, לומר הנה אתם קדושים אשר בארץ וע"כ אין איכות הארץ אחר בואכם אליה כאיכות שהיה להם מקודם כי הלוא אתם מקדשים אותה ("תורת-משה" פ' בהר וע"ע בפרושו לשמות כ"ג, לעיל עמ' 96).

שנה לאחר שנדפסו לראשונה דבריו של ר"מ אלשיך (וינציאה שס"א) נדפס ספרו של ר' שלמה אפרים בעל "כלי יקר" (לובלין שס"ב). בין דברי השנים קיימת קירבה אלא שבעל "כלי יקר" הרחיב את יריעת היחס שבין קדושת א"י המתבטאת בשמיטה לבין מעלת הר סיני ומ"ת, ונכללו בה עניני השופר וחביבות השביעין וכפולתו – ארבעים ותשע, השייכים לשניהם.

קרוב לשמוע כשנעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח ועד עצרת (ראה ר"ן סוף מסכת פסחים) נתקדש אז אותו ההר ונאסר בזריעה וזרישה ביום חמישים שבו נתנה התורה, והוא זמן משיכת היובל לקרוא דרור וחפשי לכל ישראל, חירות על הלוחות, וע"י קול השופר של מ"ת באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל, לומר שבמספר שבע ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל א"י שיש לה דמיון ויחס עם הר-סיני מצד היותה אוירה דמזככים, ואין תורה כתורת א"י והר סיני, ע"כ ראוי ליתן גם לארץ היא קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה, וכן במספר ז'; או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת

13. וע"ע "פרי-צדיק" שמות עמ' פא שהקדושה הראשונה הנזכרת בתורה ביחס למקום אמורה בקשר להר-חורב, שש"ה בפרק: עת לשבתותי בשבתותיכם. "עומד אחר כתלנו" בתוך "שאלו שלום ירושלים" אייר תשמ"ה עמ' 67. וב"שם משמואל" ויקרא עמ' שכד על מעמדו של הר-סיני כממוצע במקום ועל שמיטה כממוצע בזמן, שש"ה פ"ג סעיף 2.

שבת ומועד בשביעית

שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצוה זו, ע"כ נאמר בהר-סיני. ודבר זה נכון וקרוב לשמוע ("כלי יקר" ויקרא כ"ה א').

בכוון דומה לדברי האלשיך כתב האדמו"ר מגור בעל "בית-ישראל" בשנת השמיטה תשי"ט.

על הדומם חלה קדושה וכו', כאשר חלה קדושה על הדומם עי"ז יכול האדם ללמוד מזה וכו' וזה הרמז שמיטה אצל הר סיני, שיתקדש ההר הדומם. פרשת שמיטה אצל הר סיני, לימוד גדול לעובדי השם, ושבתה הארץ שבת לד', חלה קדושה על הארץ, הדומם (הוא) מדרגה תחתונה, אם על הדומם יכולה לחול קדושה. ק"ו על האדם ("בית ישראל" ויקרא עמ' קיב, וע"ע עמ' קח 206, 210 על המספר ביחס לשמיטה וליובל וביחס לת"ת. וראה עוד בפרוש "אזנים לתורה").

ד) הכפיה והמודעה

הכותב ב"עין-יעקב" (שבת דף פ"ח) הביא את דברי הרשב"א שלמרות הכפיה בהר סיני והמודעה לכפיה זו, מ"מ אין הדבר מתייחס למתנת א"י, שהרי זו לא נתנה להם אלא כדי שיקיימו את התורה (וראה עוד ב"עין יוסף" שם).

בעל "ישועות יעקב" התייחס לשיטתו זו של הרשב"א ונתנה ענין להצמדת ההר הכפוי כגיגית דוקא ביחס לשמיטה.

אם היו אנוסים על קבלת התורה (הרי) לא היו ראויים לעונש כ"כ, והיינו בשאר מצוות אבל בשמיטה דהוא רק מצוה להראות כי לד' הארץ, וכשאינם משמרים מצוה זו שתלויה בקדושת הארץ אינם ראויים לשבת בארץ הקדושה וכו' ומי שזורע בשנה השביעית חושב בלבו כי כשאר ארצות תחשב אף היא, על-כן אינם ראויים לשבת בארץ וכו', וע"כ כשזרעו וקצרו בשביעית בא"י חטאו וגלו, אף שלא קבלו מצוה זו בערבות מואב רק בהר סיני וכפה עליהם הר כגיגית, מ"מ נענשין עליה, והבן זה כי הוא מתוקן מאד ("ישועות יעקב" פ' בהר, וע"ע "אפריון" פ' בהר לבעל קצש"ע).

בסגנון שונה עשה בעל "פרדס יוסף" שמוש בדבריו של הרשב"א, ומצא עפ"ז הסבר לסמיכות שמיטה להר סיני:

טענת מודעה היא רק על מצוות שהן חובת הגוף, אבל על התלויות בקרקע לא חלה המודעה, דהקרקע דורשת את שלה, וזה שזכר בהר סיני שהיה ע"י כפיה יש טענת מודעה, מכל מקום במצות שמיטה שהיא חובת קרקע מוכרחים אתם לקיים אף אם תרצו לחזור, כי הקרקע עצמה דורשת שתהיה שובתת בשביעית ("פרדס יוסף" פ' בהר).

(ה) אמונה והשגחה

חזוקם של ערכי האמונה וההשגחה הוא מיסודות מצות השמיטה (ראה לעיל שש"ה פ"ז) ומעמד מיוחד להם בהדגשת סיני אצל השמיטה. כך כתב ר' יעקב אטלינגר בעל "מנחת עניי" על סמך שיטת ר' ישמעאל במכילתא (פ' יתרו) שפרשת "בהר" ופרשת ברכות וקללות שבפר' "בחוקותי" נאמרו בתחילה, קודם שקבלו ישראל ברית התורה בהר סיני¹⁴.

ובזה מיושב למה כתיב בתחילת הפרשה הזו של שמיטין ויובלות שנאמרה בהר סיני יותר מבשאר מצות התורה וכו', כי במצות שמיטה נוסדים שלשה כללי תורה, להאמין שהקב"ה ברא העולם, להאמין שמשיגז לתת לאיש כדרכיו, מצות ואהבת לרעך כמוך וכו' ומפני שחיי אדם קצרים לכן ניתן לו זכר זה בכל שבוע. ובאשר שימי הארץ ארוכים לכן ניתן הזכר לשבע שנים ("מנחת עניי" פ' בהר, וע"ע בחת"ס על התורה עמ' סז-סח, ובפרוש "דיוקים" על פ' בהר).

ע"פ עקרונות אלו, נשנה הדבר – אמנם בסגנון שונה – בבית מדרשם של אדמו"רי סלונים:

הר סיני הוא המקום שבו פסקה זוהמתם (שבת קמ"ו ע"א) והשיגו את המדרגות הגבוהות ביותר שהיו יכולים להשיג. וענין שמיטה הוא אמונה כי לד' הארץ. ורמז בזה, כי להשיג דרגת הר סיני יש להתחיל ממצות שמיטה, היא השרשת האמונה, שרק אז יוכל לעלות לדרגת הר סיני ("תורת אבות", עמ' צד. וראה עוד בספר "ריח לבנון" (באר שבע, תשמ"ד) עמ' קמו על אמונה בהתגלות סיני הקשורה לשמיטה).

בדרך הדרוש כתב ב"פרדס יוסף" פ' בהר בשם בעל "תורת הצבי":

ביותר צריך זירוז במקום חסרון כיס, ובשמיטה יש חסרון כיס גדול, והזכיר הר-סיני שיזכרו הקולות והברקים והפחד והרעדה ויזדרזו בזירוז גדול.

הניסוח החז"לי בדבר ההדדיות של שמיטה וסיני קבל הסברים ומשמעויות רבות בגלגולי הדורות. עצם האיזכור של סיני מעמיד במרכז את מתן-תורה וממנו נמשכים קוים לנקודות רבות על מעגל שנת השבע.

כלליותה של התורה – בין אדם למקום, בין אדם לחברו, ובין אדם לעצמו; הדרגות השונות של ההתגלות – אוריאן תליתאי, המעמד המשתנה של ישראל

14. ראה לעיל: העיון בספר ויקרא בשנת השמיטה.

בעידן קבלת התורה ולאחריה, קבלת המרות ואמונה בפרנסת דגן שמים, האפשרות של קדושת האדמה וההר הנכפה עליהם כגיגית – כל אלה מקופלים במטבע הלשון הקדום – שמיטה אצל הר סיני.

החוייה העמוקה של "כאילו קבלה מסיני" ראוי לה שתתחדש מדי שנה בששי בסיון. יתרה על השנים הפשוטות, השנה השביעית, שבחינת סיני שלה, זו הצמודה לשמיטה, כוללת ומקיפה ערכים רבים, כאלה המשליטים את חוקת סיני והתגלויותיה על כל שטחי החיים הארציים והרוחניים.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il